

รายการ ร้อยเรื่อง...เมืองไทย

สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา และสำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ถนนสามเสน เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทร. 0-2242-5900 ต่อ 5751

เรื่อง มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของชุมชนในการเข้าถึงข้อมูลมลพิษ

ผู้เรียบเรียง นางสาวสิริพิชญ์ชนก คุณประเสริฐ นิตกรชำนาญการพิเศษ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ

ออกอากาศ เมษายน 2569

จากเหตุการณ์ระเบิดและเพลิงไหม้โรงงานผลิตเม็ดโฟมพลาสติกของบริษัท หมิงตี้ เคมีคอล จำกัด ในจังหวัดสมุทรปราการ เมื่อปี 2564 ไม่เพียงแต่ได้สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน แต่ยังแสดงให้เห็นถึง ช่องว่างทางกฎหมายของระบบการจัดการสารเคมีในประเทศไทย โดยเจ้าหน้าที่เผชิญเหตุและประชาชนในรัศมี โดยรอบไม่มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลได้ในทันทีว่า ภายในโรงงานมีการจัดเก็บสารเคมีประเภทใดและมีปริมาณเท่าใด โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับสาร "สไตรีนโมโนเมอร์" (Styrene Monomer) ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็งและสารพิษอันตราย โดยการเปิดเผยข้อมูลสารมลพิษต่อสาธารณชนเป็นไปอย่างล่าช้า ส่งผลให้การอพยพและการรับมือเป็นไป อย่างยากลำบาก

ดังนั้น “สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม” (Right of Access to Environmental Information) จึงเป็นเรื่องที่จำเป็น เพราะถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่เชื่อมโยงโดยตรงกับ “สิทธิในการมีชีวิต” (Right to Life) และ “สิทธิในการมีสุขภาพที่ดี” (Right to Health) ตามปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio Declaration on Environment and Development 1992) หลักการที่ 10 ระบุอย่างชัดเจนว่า ประเด็นด้าน สิ่งแวดล้อมจะจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดก็ต่อเมื่อประชาชนที่เกี่ยวข้องทุกระดับมีส่วนร่วม โดยเฉพาะ การเข้าถึงข้อมูลที่รัฐถือครองอยู่ สอดคล้องกับอนุสัญญาออร์ฮุส (Aarhus Convention) ซึ่งถือเป็นเสาหลักของ ประชาธิปไตยสิ่งแวดล้อม (Environmental Democracy) ระบุว่า การเข้าถึงข้อมูลมลพิษ คือ ต้นทางของ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

กรณีศึกษาในสหรัฐอเมริกา มีการตรากฎหมายว่าด้วยการวางแผนฉุกเฉินและสิทธิในการรับรู้ของชุมชน (Emergency Planning and Community Right-to-Know Act: EPCRA) ขึ้นในปี 2529 ซึ่งเป็นกฎหมาย ที่วางรากฐานสำคัญว่า “ความลับของอุตสาหกรรม คือ ความเสี่ยงของชุมชน” ดังนั้น ภาคส่วนที่ก่อมลพิษจึงมีหน้าที่ ตามกฎหมาย ในการเปิดเผยบัญชีรายชื่อสารอันตรายและปริมาณการปลดปล่อยมลพิษสู่สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ ชุมชนสามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวในการวางแผนป้องกันตนเองและร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการความเสี่ยง

สำหรับประเทศไทยแม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 เป็นกลไกหลักในการคุ้มครองสิทธิการรับรู้ของประชาชน แต่ในทางปฏิบัติการเข้าถึงข้อมูลด้านมลพิษและสารเคมีอันตรายกลับเผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สำคัญ คือ “ลักษณะของข้อมูล” ที่หน่วยงานรัฐจัดเก็บเป็นข้อมูลภาพรวมในระดับมหภาค (Macro Data) หรือรายงานผลการตรวจวัดที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว ซึ่งขาดความละเอียดในระดับรายสถานประกอบการ (Facility-level) ทำให้ชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรมหรือโรงงานไม่สามารถระบุได้ว่ามลพิษที่ปล่อยออกมา ณ เวลาใดเวลาหนึ่งมีค่าเกินมาตรฐานหรือส่งผลกระทบต่อสุขภาพอย่างไร ซึ่งทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางข้อมูลระหว่างผู้ก่อมลพิษ หน่วยงานกำกับดูแล และชุมชนผู้รับผลกระทบ ส่งผลให้สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 57 ถูกลดทอน

ดังนั้น จึงมีการผลักดันร่างพระราชบัญญัติการรายงานและเปิดเผยข้อมูลการปล่อยและการเคลื่อนย้ายสารมลพิษ พ.ศ. หรือ ร่างกฎหมาย PRTR (Pollutant Release and Transfer Register) เพื่อเปลี่ยนผ่านจากระบบการขอข้อมูลแบบตั้งรับ ไปสู่ระบบการเปิดเผยข้อมูลเชิงรุกที่บังคับให้โรงงานอุตสาหกรรมต้องรายงานชนิดและปริมาณสารมลพิษที่ปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมผ่านระบบฐานข้อมูลออนไลน์ที่สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้สะดวก โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 26 และประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้เสนอร่างพระราชบัญญัติ จำนวน 2 ฉบับ ดังนี้

1. ร่างพระราชบัญญัติการรายงานการปล่อยและการเคลื่อนย้ายสารมลพิษสู่สิ่งแวดล้อม พ.ศ. (นางสาวกมลพรรณ กิตติสุนทรสกุล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับคณะ เป็นผู้เสนอ)
2. ร่างพระราชบัญญัติการรายงานและเปิดเผยข้อมูลการปล่อยและเคลื่อนย้ายสารมลพิษ พ.ศ. (นางสาวเพ็ญโฉม แซ่ตั้ง กับประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จำนวน 11,685 คน เป็นผู้เสนอ)

โดยที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2568 ได้มีมติรับหลักการร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว และตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการรายงานการปล่อยและการเคลื่อนย้ายสารมลพิษสู่สิ่งแวดล้อม พ.ศ. ซึ่งสถานะล่าสุดคณะกรรมการได้พิจารณาเสร็จแล้ว แต่เนื่องจากเป็นร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภายังมิได้ให้ความเห็นชอบ และสภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 26 ได้สิ้นสุดลงเพราะเหตุยุบสภา ร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวจึงเป็นอันตกไป

จากการศึกษาสถานการณ์ในประเทศไทยเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกา พบว่าสิทธิในการรับรู้ข้อมูลมลพิษมิได้เป็นเพียงสิทธิทางกฎหมายตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการรักษาชีวิตและสวัสดิภาพของประชาชน จึงควรมีการผลักดันให้ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการรายงานการปล่อยและการเคลื่อนย้ายสารมลพิษ ประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายโดยเร็ว เพื่อเปิดเผยข้อมูลการปล่อยและเคลื่อนย้ายสารมลพิษ ซึ่งจากเดิมที่ถูกปกปิดเป็นความลับ ให้กลายเป็นข้อมูลสาธารณะที่ทุกคนเข้าถึงได้ หากขาดกฎหมายที่เป็นรูปธรรมรองรับการเปิดเผยข้อมูลเชิงรุกและบทลงโทษที่ชัดเจนแล้ว การแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางข้อมูลระหว่างโรงงานที่ก่อมลพิษและชุมชนให้เกิดความยั่งยืนนั้นย่อมเป็นไปได้ยาก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมควบคุมโรค. (2564). รายงานการถอดบทเรียนการดำเนินงานเฝ้าระวังฯ ผลกระทบต่อสุขภาพจากมลพิษสิ่งแวดล้อม: กรณีเหตุระเบิดและเพลิงไหม้โรงงานบริษัท หมิงตี้เคมีคอล จำกัด จังหวัดสมุทรปราการ. สืบค้น 17 กุมภาพันธ์ 2569 จาก <https://ddc.moph.go.th/uploads/publish/1314920220913051839.pdf>
- เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง. (2560). การขับเคลื่อนกฎหมาย PRTR เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. สืบค้น 17 กุมภาพันธ์ 2569 จาก <https://2024.earththailand.org/th/document/139>
- “ร่าง พ.ร.บ. PRTR: กฎหมายเพื่อสิทธิประชาชนในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย”. (22 กันยายน 2568). สืบค้น 17 กุมภาพันธ์ 2569 จาก <https://www.senate.go.th/view/386/News/%E0%B8%88%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B8%A3%E0%B8%B2Law/358/TH-TH>
- เสรีจลิ้นชั้นตอน กมธ.-พร้อมเข้าสู่สภาฯ วาระ 2-3 “ร่างกฎหมาย PRTR”. (29 ตุลาคม 2568). สืบค้น 17 กุมภาพันธ์ 2569 จาก <https://greennews.agency/?p=42136>

ภาษาต่างประเทศ

- EPCRA Milestones Through the Years. (2025). Retrieved February 17, 2026 from <https://www.epa.gov/epcra/epcra-milestones-through-years>
- United Nations. (1992). Rio Declaration on Environment and Development. Retrieved February 17, 2026 from https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf